

respect the peculiarities of people of other nationalities and cultures, etc.

The scientific views of scientists on the peculiarities and patterns of training students and the organization of the educational process in general are considered. The methodological basis of the Concept for the implementation of scientific and methodological support of the author's model "School of Tolerance" are humanistic theories and concepts of foreign and domestic researchers regarding a harmonious approach to the pragmatic and spiritual and moral motivation of students.

It is noted that the goal of the Concept for the implementation of scientific and methodological support of the author's model "School of Tolerance" is to scientifically substantiate and experimentally verify, change the scientific and methodological support taking into account the challenges of today, reform the educational sector, as well as determine the effectiveness of scientific and methodological support for the implementation of the author's model "School of Tolerance".

The ways of implementing the goal and objectives of the Concept are determined, taking into account the peculiarities and structure of experimental educational institutions. It is proven that the successful implementation of the Concept for the scientific and methodological support for the implementation of the author's model "School of Tolerance" will contribute to the effective comprehensive development of the personality of education seekers.

Keywords: tolerance, pedagogy of tolerance, tolerance, tolerant personality, tolerant environment, concept, "School of Tolerance".

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.02>

УДК 159.942.2.382.3

Білосевич І. А., Олексюк М. П., Сапожник Г. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто питання психології охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Сучасний світ, зокрема українське суспільство, частіше стикається з непередбачуваними подіями й умовами життя. Сьогодення сповнене економічною кризою, пандемією, інформаційними війнами, природними катаклізмами, бойовими діями. Сучасна людина перевантажена різного роду ситуаціями й інформацією, іноді цей стан вона не може сама опрацювати.

Проблема безпеки життєдіяльності людини – одна з актуальних проблем людства, безпосередньо пов'язана з виживанням в умовах погіршення стану навколишнього середовища окремих регіонів та планети загалом. Це вибухи потужних ракет, розриви снарядів, використання хімічної зброї, залишки ракетного палива (зафіксовано 229 випадків снарядів з використанням цезію, забруднення довкілля важкими металами). Важливим чинником гарантування безпеки життєдіяльності є саме психологічна готовність адаптуватися до змін довкілля.

Розкрито суть психолого-педагогічного аспекту безпеки в інформаційному середовищі та суть психолого-педагогічного аспекту підвищення рівня безпеки праці.

Виявлено, що захищеність психіки людини від усіх негативних чинників навколишнього середовища, а особливо від негативної інформації, є важливим аспектом у гарантуванні безпеки життєдіяльності людини.

З'ясовано, що для створення комфортних та безпечних (із психологічного погляду) умов праці необхідно чітко дотримуватися таких вимог, щоб можна було розрізнити три складові

частини трудової діяльності: мотиваційну, орієнтовну і виконавчу, обов'язково залучати працівника до чіткого розуміння своїх дій.

Установлено, що тільки консолідація зусиль усіх учасників освітнього процесу зробить можливим досягнення якісних результатів у справі гарантування безпеки життєдіяльності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: психолого-педагогічні аспекти безпеки життєдіяльності, безпека інформаційного середовища, безпека праці, психічне здоров'я.

Сучасний світ стає із кожним роком все більш складним, непередбачуваним та зміненим. Українське суспільство живе сьогодні у стані економічної кризи, бойових дій, інформаційної війни та ще й у глобальній екологічній кризі. Річні засухи змінюються рясними опадами, шквальними вітрами, смерчами тощо. Сучасна людина перевантажена різного роду інформацією, іноді цей стан вона не може сама опрацювати. Тому проблема безпеки життєдіяльності людини – одна з актуальних проблем людства, безпосередньо пов'язана із постійним виживанням в умовах погіршення стану навколишнього середовища окремих регіонів та планети загалом. Важливим чинником гарантування безпеки життєдіяльності є саме психологічна готовність або протистояти, або адаптуватися до відповідних змін довкілля. У результаті проведеного аналізу нещасних випадків ми виявили, що 60–90% із них трапляються з вини потерпілих.

Безпека життєдіяльності та охорона праці в умовах воєнного стану – це складне питання, яке вимагає уваги від науковців у різних галузях. Визначено, що останні наукові дослідження зосереджуються на розумінні психологічних аспектів, які впливають на безпеку людей під час воєнного конфлікту. Дослідження надають унікальний інсайт у те, як емоції, стрес та інші психологічні фактори можуть впливати на поведінку та реакцію людей у небезпечних ситуаціях. Результати проведених досліджень допомагають практикам з безпеки життєдіяльності та охорони праці удосконалювати стратегії захисту населення в умовах воєнного стану. Дослідження з визначеної проблеми безпосередньо і тісно пов'язане із загальною психологією діяльності людей, військовою психологією та психологією кризових ситуацій та відображено у працях відомих науковців та психологів (А. Балкова, А. Бека, К. Герасименка, О. Жизномірської, К. Роджерса, В. Франкля, З. Фрейда та ін.).

Мета статті – виявити психолого-педагогічні аспекти охорони праці та безпеки життєдіяльності у напрямі гарантування безпеки життєдіяльності здобувачів вищої освіти.

Психологічний аспект безпеки життєдіяльності розкриває стан “захищеності” психіки людини від негативних (шкідливих) чинників навколишнього середовища. Головна проблема гарантування психолого-педагогічної безпеки людини у процесі її життєдіяльності тісно пов'язана з вивченням закономірностей адекватного відображення небезпеки у свідомості та конструктивної регуляції поведінки з метою збереження життя та здоров'я людини або цілого угруповання людей [2].

Психологічні аспекти безпеки життєдіяльності:

1. Психолого-педагогічний аспект безпеки в інформаційному середовищі.

Безпечне навколишнє середовище – це таке середовище, в якому немає загроз здоров'ю та життю кожної людини. Відокремити тільки загрози психологічному здоров'ю досить складно, адже усі процеси в організмі людини тісно взаємопов'язані, небезпеки психологічного характеру можуть спричинити соматичні проблеми (захворювання). З-поміж великої кількості зовнішніх загроз психологічної безпеки хочемо розглянути наростання темпів інформатизації суспільства, значне зниження контролю за достовірністю інформації, що призводить до інформаційної небезпеки [5].

Нині, окрім проблем глобального кліматичного характеру, у сучасному світі на перше місце виходять загрози в системі інформаційно-психологічної безпеки особистості.

Відбувається психологія маніпуляцій, яка зумовлена:

– масовим поширенням і використанням психолого-педагогічних маніпуляцій в інформаційно-комунікативних процесах, ефект дії яких багаторазово посилюється широкомасштабним і стихійним застосуванням новітніх інформаційних технологій, засобів комунікації, телекомунікаційної техніки;

– різким збільшенням кількості суб'єктів маніпулятивного впливу (політичні, релігійні, містичні організації, рекламні агентства, різні фінансові й інші комерційні структури, окремі особи тощо), що мають доступ до сучасних маніпулятивних технологій і засобів поширення інформації; стихійним і масовим поширенням новітніх маніпулятивних технологій (наприклад, НЛП – нейролінгвістичне програмування);

– відсутністю дієвої системи соціально-психологічного захисту особистості в масштабах суспільства, оскільки традиційні захисні механізми зруйновані або просто неадекватні сучасним умовам, а нові не сформовані належною мірою;

– слабкою сформованістю у громадян механізмів індивідуально-психологічного захисту від маніпулятивного впливу; підвищеною схильністю значної частини населення до маніпулятивного впливу у зв'язку із тривалим перебуванням у кризових умовах, що різко знижує опірність до психологічного впливу [5].

Отже, стан захищеності психіки людини від усіх негативних чинників навколишнього середовища, а особливо від негативної інформації, є важливим аспектом у гарантуванні безпеки життєдіяльності людини [2].

2. Психологічний аспект підвищення рівня безпеки праці.

Як відомо, характер трудової діяльності людини визначається не тільки фізичним навантаженням, а також величиною нервового й емоційного напруження, ритмом і темпом роботи, її монотонністю, обсягом сприймання і перероблення інформації. Від цього залежать встановлення раціонального режиму праці і відпочинку, висока організація робочого місця, проведення професійного добору та вибір професійної орієнтації тощо.

Трудова діяльність – це сукупність дій, кожна з яких має свою мету. У

кожній дії людини виділяють три складові частини: мотиваційну, орієнтовну і виконавчу. Також можна виділити три групи психологічних чинників виникнення небезпечних ситуацій і нещасних випадків у процесі трудової діяльності:

– порушення мотиваційної частини дій проявляється в небажанні виконувати якісь дії (операції). Порушення може бути відносно постійним, зумовленим індивідуальними якостями працівника (людина недооцінює небезпеку, схильна до ризику, негативно ставиться до будь-яких обмежень, не має стимулів до безпечної праці тощо). Порушення може бути і тимчасовим, коли людина перебуває у стані стресу, депресії або алкогольного сп'яніння;

– порушення орієнтованої частини дій проявляється в незнанні правил експлуатації технічних систем і норм і правил техніки безпеки;

– порушення виконавчої частини проявляється в недотриманні правил, інструкцій, норм, приписів тощо внаслідок невідповідності індивідуальних можливостей працівника вимогам роботи, яка виконується.

Профілактичні заходи щодо порушення виконання дій мотиваційної частини – це пропаганда безпечної праці; орієнтованої – навчання, відпрацювання навичок; виконавчої – профвідбір, медичне обстеження.

Можна виокремити психологічні причини свідомого порушення правил безпечної роботи, як-от: економія сил, адаптація до небезпеки або її недооцінка, економія часу, самоствердження в очах колег, прагнення дотримуватися групових норм трудового колективу, самоствердження у власних очах, переоцінка власних можливостей, схильність до ризику як особистісна характеристика, надмірний ризик, безпечність тощо [3].

Також довготривале виконання діяльності може призводити до певних психічних станів унаслідок стомлення людини та появи серйозних помилок. Аналіз змін психічних станів людини у процесі довгострокового здійснення роботи проводиться шляхом детального вивчення динаміки працездатності та стомлення.

Важливим та особливим аспектом психолого-педагогічної безпеки в процесі трудової діяльності є передбачення та запобігання емоційному стресу. Такий стан людина переживає в екстремальних ситуаціях, у яких вона позбавлена засобів впливу на подію, перебіг подій від неї не залежить. Викликаний емоційний стрес здатний призвести до руйнування психічних процесів: трансформації мотиваційної структури діяльності, до рухових і мовленнєвих розладів. Найбільш поширеним станом є монотонія. Це коли людині надаються тільки засоби діяльності у вигляді вихідних матеріалів, устаткування, технології й алгоритмів роботи, водночас працівник віддалений від справжніх цілей своєї праці і не знає результатів своїх трудових витрат. Спостерігається дисгармонія психічних процесів. У стані тривожності відбувається концентрація і тривала фіксація психічних процесів на передбаченні небажаного результату через відсутність алгоритму розуміння подій, що мають відбутися. Індиферентний стан властивий людині, яка не включена у виробничу ситуацію із зацікавленістю. Це згодом зумовлює емоційний стрес. Дуже часто емоційні стреси можна спостерігати також у

викладачів закладів вищої освіти [4]. Тому для створення комфортних та безпечних (із психологічного погляду) умов праці необхідно чітко створювати такі умови діяльності, щоб можна було розрізняти три складові частини трудової діяльності: мотиваційну, орієнтовну і виконавчу, обов'язково залучати працівника до чіткого розуміння своїх дій.

У навчальних закладах студентам прищеплюють основоположні знання й уміння з питань безпеки життєдіяльності у процесі освітньої діяльності.

На наш погляд, однією із загроз психолого-педагогічній безпеці в освітньому середовищі є конфлікти. Конфлікт – це ситуація, набір обставин, за яких виникає: зіткнення протилежних сторін, сил чи поглядів, відсутність згоди між двома чи більше суб'єктами, внутрішній дискомфорт однієї особи. Конфлікт може виникати в навчальній групі між студентами, між студентами та викладачем, викладачем і адміністрацією, студентом і адміністрацією [7].

З метою попередження виникнення будь-яких конфліктних ситуацій, а також із метою збереження психологічного здоров'я учасників освітнього процесу в багатьох закладах створений психологічний кабінет.

Важливим нормативним освітнім компонентом, що розглядає можливі небезпеки та вчить адекватній поведінці в разі їх виникнення, є “Безпека життєдіяльності”. Метою цієї дисципліни є гарантування повної безпеки як у фізичному, психологічному, інформаційному, так і в соціальному аспектах.

Для емоційного відпочинку як однієї з форм організації колективної безпеки у закладах вищої освіти створені рекреаційні зони – зони відпочинку, студентський куточок, читальний зал, де є доступ до Wi-Fi та достатній простір, щоб побути на самоті, будинок культури, де існує безліч гуртків на будь-який смак, спортивні секції на стадіоні, де здобувачі вищої освіти можуть займатися різними видами спорту тощо [6].

Отже, можна виділити два основні напрями роботи у закладах вищої освіти із гарантування безпеки життєдіяльності здобувачів – це забезпечення індивідуальної безпеки особистості, а також організація колективної безпеки, що передбачає створення захищеного простору, який не є джерелом небезпеки, і умов для спокійного і максимально комфортного освітнього процесу, що в цей період життя молоді важливо для формування надалі позитивних, корисних звичок життєдіяльності.

Гарантування належної безпеки залежить не тільки від оснащеності об'єктів освіти сучасним обладнанням і технікою, але і насамперед від людського чинника – взаємин викладачів і здобувачів вищої освіти. Створення позитивної психологічної атмосфери на заняттях та після них є одним із головних напрямів роботи учасників освітнього процесу.

Важливо зазначити, що за напрям роботи з гарантування безпеки життєдіяльності здобувачів вищої освіти відповідають усі викладачі та співробітники [7].

Тому для всіх, хто бажає, можна пройти психологічні тренінги:

1. Тайм-менеджмент: організація часу і самоорганізація.
2. Публічні виступи: уміння опанувати страх перед публікою та

психологічні прийоми саморегуляції.

3. Тренінг самопізнання й особистісного зростання.
4. Лідерство та робота в команді.
5. Тренінг ефективної комунікації.
6. Тренінг врегулювання конфліктів.
7. Психотехніка ведення переговорів.
8. Розвиток креативності [4].

Отже, тільки консолідація зусиль усіх учасників освітнього процесу зробить можливим досягнення якісних результатів у справі гарантування безпеки життєдіяльності здобувачів вищої освіти.

Висновки. У результаті проведеного аналізу теорії безпеки життєдіяльності та охорони праці приходимо до висновку, що станом на сьогоднішній день існує значна потреба у розробці методології психології життєдіяльності. Існує велика кількість наукової літератури, де висвітлені питання охорони праці та психології безпеки життєдіяльності, котру необхідно поставити на науковий методологічний рівень та забезпечити відповідно його впровадження у освітній процес.

Виявлено, що захищеність психіки людини від усіх негативних чинників навколишнього середовища, а особливо від негативної інформації, є важливим аспектом гарантування безпеки життєдіяльності людини.

З'ясовано, що для створення комфортних та безпечних (із психологічного погляду) умов праці необхідно чітко створювати такі умови праці, щоб можна було розрізняти три складові частини трудової діяльності: мотиваційну, орієнтовну і виконавчу, слід обов'язково залучати працівника до чіткого розуміння своїх дій.

Встановлено, що тільки консолідація зусиль усіх учасників освітнього процесу зробить можливим досягнення якісних результатів у справі гарантування безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу вищої школи.

Використана література:

1. Білосевич І., Олексюк М., Сапожник Г. Проблема екологічних наслідків в Україні від російської агресії в розрізі освітнього компоненту "Безпеки життєдіяльності" для ЗВО. Дрогобич. *Молодь і ринок*. № 1 (209). 2023. С. 88-92.
2. Баклицький І. Психологія праці : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 655 с.
3. Дідик Н. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посібн. Кам'янець-Подільський, 2023. 106 с.
4. Запорожець О. Безпека життєдіяльності : підручник. Київ, 2013. 448 с.
5. Піскунова Л., Прилипко В., Зубок Т. Безпека життєдіяльності : підручник. Київ : Академія, 2012. 224 с.
6. Рибалка В. Психологія та педагогіка праці особистості: від обдарованості дитини до майстерності дорослого : посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 220 с.
7. Скворчевська Є. Л. Психологія праці : навч. посібн. Харків, 2022. 160 с.

References:

1. Baklytskyi I. (2008). *Psykhologhiia pratsi [Psychology of work]* : pidruchnyk. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv : Znannia, 655 s. [in Ukrainian].

2. Didyk N. M. (2023). Treninh osobystisnoho zrostannia [Personal growth training] : navch. posibn. Kamianets-Podilskyi : 106 s. [in Ukrainian].
3. Zaporozhets O. (2013). Bezpeka zhyttiediialnosti [Life safety] : pidruchnyk. Kyiv. 448 s. [in Ukrainian].
4. Piskunova L., Prylypko V., & Zubok T. (2012). Bezpeka zhyttiediialnosti [Life safety] : pidruchnyk. Kyiv : Akademiia. 224 s. [in Ukrainian].
5. Rybalka V. (2014). Psykholohiia ta pedahohika pratsi osobystosti: vid obdarovanosti dytyny do maisternosti dorosloho [Psychology and pedagogy of individual work: from child's giftedness to adult's mastery] : posibnyk. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny. 220 s. [in Ukrainian].
6. Skvorchevska Ye. L. (2022). Psykholohiia pratsi [Psychology of work] : navch. posibn. Kharkiv : 160 s. [in Ukrainian].

I. BILOSEVUCH, M. OLEKSJUK, H. SAPOZHNYK. Psychological aspects of labor protection and security of livelihood activities under the conditions of in martial state.

Introduction. The article examines the issue of the psychology of occupational safety and life safety. The modern world, in particular Ukrainian society, is increasingly faced with unpredictable events and life conditions. Today is full of economic crisis, pandemic, information wars, natural disasters, and hostilities. Modern people are overloaded with various situations and information, sometimes they cannot process this state on their own. The problem of human life safety is one of the urgent problems of humanity, directly related to survival in conditions of deterioration of the environment of individual regions and the planet as a whole. These are explosions of powerful missiles, explosions of shells, use of chemical weapons, remnants of rocket fuel (229 cases of shells using cesium have been recorded, environmental pollution with heavy metals). An important factor in ensuring the safety of life is precisely the psychological readiness to adapt to environmental changes.

Purpose. The purpose of the article is to identify the psychological aspects of occupational health and safety in the direction of guaranteeing the safety of life of higher education students.

Methods. The essence of the psychological aspect of security in the information environment and the essence of the psychological aspect of increasing the level of occupational safety are revealed. It has been found that the protection of the human psyche from all negative environmental factors, and especially from negative information, is an important aspect in guaranteeing the safety of human life.

Results. It was found that in order to create comfortable and safe (from a psychological point of view) working conditions, it is necessary to clearly adhere to the following requirements, so that it is possible to distinguish three components of labor activity: motivational, orientational, and executive, and it is imperative to involve the employee in a clear understanding of his actions.

Originality. It has been established that only the consolidation of the efforts of all participants in the educational process will make it possible to achieve qualitative results in ensuring the safety of life of higher education students.

Conclusion. As a result of the analysis of the theory of life safety and labor protection, we conclude that as of today there is a significant need to develop a methodology for the psychology of life. There is a large amount of scientific literature that addresses issues of occupational safety and the psychology of life safety, which must be put on a scientific methodological level and ensure its implementation in the educational process. It has been established that only the consolidation of the efforts of all participants in the educational process will make it possible to achieve qualitative results in ensuring the safety of life of participants in the educational process of higher education.

Keywords: psychological aspects of life safety, information environment security, occupational safety, mental health.